

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötetete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

8. szimpózium

Pusztá, ugar, zóna, tér: Tájszimbolika és térpoétika a modern magyar irodalomban

Szervezés: Radnai Dániel Szabolcs, Mekis D. János

Tudományterület: irodalomtudomány

AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET MINT ARCHÍVUM A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN

Nagy Csilla

KKM Vendégoktatói Hálózat – Pavol Jozef Šafárik Egyetem, Kassa

Az előadás arra a kérdésre keresi a választ, hogy a 20. századi és a kortárs magyar költészet egyes alkotásaiban megjelenített épületek, városképek, az ember által kialakított térbeli szerveződések milyen módon adnak hírt a kultúra és a történelem változásáról, valamint hogy a térben strukturálódó és időbeli rétegzettséget feltételező környezet milyen poétikai és retorikai megoldások révén létesül a nyelv közegében. Az elemzések Nemes Nagy Ágnes, Kollár Árpád, Németh Zoltán, Lanczkor Gábor és Korpa Tamás verseit érintik.

A TÁJ- ÉS TERMÉSZETSZEMLÉLET TÜKRÖZŐDÉSE A NYUGAT NEMZEDÉKEINEK KÖLTÉSZETBEN

Konkoly-Gyuró Éva

Soproni Egyetem

Természet és ember együttélésének láttelepe a táj. A táj életterünk, létközeink és folyamatosan formálódó valóság. A tájhoz fűződő individuális és közösségi viszonyunk materiális, szellemi és érzelmi rétegei a költészetben különös erővel mutatkoznak meg. Az előadás alap gondolataként egy megfontolásra érdemes táj-, és táj-eszme értelmezést idéznék: „Adott táj lényege a vidék lakóinak és a természet létfeltételeinek kapcsolata. Amit tájként megragadunk, az egy szellemi alakzat. Mindenütt, ahol ember és természet összefüggése létrejön, valami individuális alakul ki. Ez az, amit egy táj eszméjeként ismerünk.” (J. Boeckemühl) A tájak idézik a múltat, viselik annak lenyomatait, táplálják a jelent, életfeltételeket nyújtanak és lehetőséget hordoznak a jövő számára. Formálódásuk során, amelyben jellegük és individua-

litásuk kialakul, nem pusztán az ember hat a tájra a természet hasznosítása és építmények létrehozása által, de a táj is alakítja lakóit, befolyásolja karakterüket és kultúrájukat. A művészetek és különösen a költészet minden másnál érzékletesebben és sűrítetten fejezi ki azt, hogy mit jelent az ember számára a táj és a természet. Példa erre a következő idézet: „Sajdít az ősztön homálya / Valami ősi világra, / melyben ember állat és fa / közös atya ivadéka” (Illyés Gyula: Az Örök berek). Az előadásban a 20. század első felében alkotó költők verseiben megfogalmazott gondolatok alapján mutatom be a kor természethez, tájhoz, szülőhelyhez, hazához és a magyarsághoz fűződő kapcsolatát.

„TE MEG FOGSZ HALNI. ŐK MEG ÁLLNI FOGNAK...”: TÁJ ÉS TÖRTÉNELEM A HELIKONI TRIÁSZ KÖLTÉSZETÉBEN

Karádi Zsolt

Nyíregyházi Egyetem

Áprily Lajos, Reményik Sándor, valamint Tompa László Trianon utáni verseiben számottevő módon jelentkezik a megmaradás imperatívuszát a tájba vetítő attitűd. A transzilvanizmus eszmeiségének jegyében „az erdélyi végzet alatt” vívódó alkotók kötetekben sajátos szimbólumok formálódhatnak meg (hegy, szikla, völgy, fent, lent, vihar, gát, karszt). Az elemzés olyan alkotásokban keresi a művészi transzpozíciót, mint Áprily Lajostól a Nyár, a Tetőn, A hegyek, A hegylakók, A tűz az ormon, A völgybe vissza, a Vihar után I., Reményik Sándortól a Tér és idő, az Erdély határán, a Magyarok mindenütt, a Sziklák, a Vizek, ha találkoznak, a Gát, a Benéz a havas, az Atlantisz harangoz, A völgy felett, a Karszt, A parti sziklák, illetve Tompa Lászlótól a Tél jöttével, az Erdélyi magaslaton, a Vihar, a Fiatal fa a hegyen, a Kiáltás, a Beszéd varjakhoz.

A művek fókuszba emelésének célja az, hogy láttassa: az 1920-as évek kiemelkedő költőinek textusaiban a táj és természet nem marad meg a maga konkrétságában, hanem súlyos történelmi-társadalmi tapasztalatok többletjelentésével gazdagodik.

ABLAKNÉGYSZÖG – A LÁTVÁNY JELENE, TÁJ- ÉS LÉTMETSZETEK BABITS LÍRÁJÁBAN AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Visy Beatrix

MTA Könyvtár és Információs Központ

Babits költészetében az 1920-as évek első felében új költői pályaszakasz kezdődik. E poétikai átalakulás vonásaiból kiemelhető, hogy a költő korábbi korszakaihoz viszonyítva a Babits-művek jóval közvetlenebbekké válnak, a költemények időhöz – itt és

most – kötődnek, a versekben tetten érhető a megszólaló jelenléte, nézőpontja, fizikai pozíciója. Az érzékszervi benyomások rögzítése nem egyszer hangsúlyos, a versek megszólalói a pillanatnyi benyomásokból, látványok rögzítéséből bontják ki gondolataikat, a mű elvontabb jelentéseit.

Az életrajzi változásokkal összefüggésben a táj, a természet, a panoráma versnyelvet, poétikát formáló erőként hat az alkotó versvilágára ezekben az években. Az újfajta térélmény hatására egy olyan verscsoport rajzolódik ki, amelyek elsősorban a távolságot, a távlati látványt, a panorámát ragadják meg, s amelyekben a tér ellentétpárokba szerveződik, a közel-távol, a fenn és a lenn oppozícióit használja ki a megszólaló gondolatainak, érzéseinek közvetítésére (Dal az esztergomi bazilikáról, Szent király városa, A sziget nem elég magas).

Ezzel a verstípussal szemben a látvány leírásának egy másik válfaja is kirajzolódik, amikor egy keretezett látvány, képszerű metszet tárul fel a lírai alany látóterében, s az így kimetszett kép az érzékelés esetlegességét, pillanatnyiságát s egyben mulandóságát érzékelteti, a tapasztalaton kívül eső dolgok az ismeretlenség érzetét keltik. (A harmadik emeleten, Ablaknégyyszög, Pesti éj). Előadásom ez utóbbi verstípus alkotásait vizsgálja.

UGAROLÓGIA. MEGNEVEZÉS, JELKÉP ÉS PERFORMATÍVUM ADY TÁJKÖLTÉSZETÉBEN

Mekis D. János

Pécsi Tudományegyetem

Előadásomban Ady Endre költészetének tájszimbolikus és térpoétikai vonatkozásait tekintem át: átfogóan, bár a teljesség igénye nélkül. Az első két – a gyűjteményes kiadásokban a zsengek közé sorolt – Ady-könyvben még nem jellemző a tájversek jelenléte, az Új versek kötettől kezdve azonban váratlan erővel robban be az életműbe ez a műforma, melynek a recepció kezdettől fogva – mindmáig – kiemelt jelentőséget tulajdonít. A romantika által létesített képi és jelképi keretek modern átírásában éppolyan fontos az intertextuális párbeszéd, mint az alapítás gesztusa. Ady a konvenciók radikális átrendezését hajtja végre, az allegorézis inverziójával. Ugyanakkor azonban megváltoztatja a megnevezés rendjét, és performatív megnyilatkozásokban hozza működésbe a toponímiát. Az életmű utolsó szakaszában azután a tájszimbolika ismét kevésbé fontos szerepet tölt be. Vajon ez a váltás feledteti, netán eltörli Ady térpoétikáját? Amellett érvelek majd, hogy semmiképp sem. Áttekintésemben, egyebek mellett, kitérek majd allegória és szimbólum viszonyára, a táj-figuráció materiális vonatkozásaira, a lélek-táj problematikájára és Ady mítoszteremtő tárgyszemléletére is.

PANNONIÁBAN, A TÁBORI ÜSTBEN – MAGYARSÁGKÉP BERTÓK LÁSZLÓ MAGYAR EPIGRAMMÁK CÍMŰ CIKLUSÁBAN

Bedecs László

KKM Vendégoktatói Hálózat – Szófiai Egyetem

Bertók László verseiben gyakori téma a Pécs és a pannon táj felől látható Magyarország. Az ide sorolható versei egy-egy összesűrűsödtek, így az 1985-ös Kettészakadt villamos kötet Magyar epigrammák ciklusában, illetve az erre rímelő, a költő utolsó évtizedében, vagyis a 2010-es években írt verseiben is. A költő magyarságképének változását, hangnemének árnyalódását vizsgálom majd az előadásomban.

FEJEZETEK A PUSZTA ROMANTIKUS TOPOSZÁNAK LEBONTÁSÁBÓL. TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

Papp Ágnes Klára

Károli Gáspár Református Egyetem

Az előadásban kifejtett gondolatmenet egy nagyobb kutatási tervbe illeszkedik, amelyben a pusztá – a magyar irodalomban és eszmetörténetben a romantikától fogva kiemelkedő jelentőségű – toposzána alakulástörténetét vizsgálom. Elsősorban nem a 19. század első felében született, a századfordulóra már közhelyessé váló képzettársításokat, hanem ezek lebontását a 20. század első felének irodalmában. A kérdés azért érdekes, mert olyan művekről van szó, amelyekben a cselekményt meghatározó helyszínként szerepel az Alföld valamely része, ugyanakkor a tér ábrázolása (már maga a helyszín kiválasztása is) több értelemben is metaforikus jelentést hordoz. Ezek a jelentések pedig a romantikától kialakuló, a táj reprezentációjához kapcsolódó összefüggésekbe illeszkednek, ezekkel a képzettársításokkal vitáznak: lényegében egy eszmetörténeti polémia részévé válik a pusztá reprezentációjának módja. Az eddigi, a 20. század első felének szerzőire (elsősorban Móricz és Illyés prózájára) vonatkozó gondolatmenet viszont felveti az előzmények kérdését: mennyiben készíti elő a századvég magyar irodalma azt a szemléletváltást, ami a nyugatosok generációjában végbemegy. Ezt a kérdést fogom vizsgálni Tömörkény István novellisztikájában.

A NEMZETI ESZME KIVIRÁGZÁSA ÉS ROMLÁSA: BUDAPEST JELENTÉSE A SZÁZADFORDULÓ MŰVÉSZREGÉNYEIBEN

Németh Sámson Győző

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A 19. században megfogalmazódott nemzeti művelődés programjának szerves részét képezte egy olyan főváros kiépülése, amely a kulturális intézményeknek méltó helyet biztosít. Jókai Mór *És mégis mozog a föld* (1872) című regényében, *A költő álma* című fejezetben a reformkori vágyak válnak valóra a kiegyezés után felépülő főváros sziluettjében. Budapest képe azonban megváltozik a fiatalabb írógenerációk prózájában. A főváros a karrierlehetőségek helyszínévé válik, ahol mindent el lehet érni és ugyanígy el is veszíteni. Justh Zsigmond *Művészszerelem* (1888) című regényének íróhőse modern, fővárosi történetként fogalmazza meg a művészlét lényegét. Az első magyar művészregényként elkönyvelt alkotást sorra követik a művészi életforma fővárosi megfogalmazásai. Ambrus Zoltán *Midas királyában* (1891) a művészet képtelen megélhetést nyújtani az erkölcsi elvek feladása nélkül, Bródy Sándor több regényében (*Don Quijote kisasszony*, 1886; *Színészvér*, 1891; *Az ezüst kecske*, 1898) szintén a kapitalista főváros korrupcióját állítja szembe a valós művészi teljesítménnyel. Ez a karrierregényeket idéző séma – amelynek világirodalmi mintája Balzac *Elveszett illúziók* (*Illusions perdues*, 1837–1843) című regényében keresendő – a századforduló után a korrajz felé tolódik át (ennek tipikus példája Kaffka Margit: *Állomások*, 1917). A korrajz dokumentarista jellegét oldja lírai módon, az emlékezés esztétizáló funkcióját kihasználva Krúdy Gyula, aki ezzel a műfajt – mint ahogy azt Bodnár György megállapította – a művészregény Novalistól eredeztethető típusát hozta létre *A vörös postakocsi* (1913), *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* (1921) és *a Hét bagoly* (1922) című regényeiben. Krúdy említett műveiben nem magát a művészlétet ábrázolja a fővárosban, hanem magát a budapesti életet esztétizálja át. Budapestre mint a művészet autentikus terére Harsányi Kálmán *A kristálynézők* (1914) című regénykísérletében kérdez rá. A kristálynézők zárlata szintén a főváros képe, de míg Jókainál az álom valósággá vált, úgy Harsányi főhőse elborult tudatállapotban látja nagyszerűnek azt, ami dekadenciájában pusztulásra van ítélve. Harsányi megelőlegezi azt, amelyet majd Szabó Dezső ír meg *Az elsodort faluban* (1919): a nemzet elvesztette fővárosát és az igazi magyar művészlét vidéken lehetséges.

A MAGYAR KULTÚRA KÉPEI PATRICK LEIGH FERMOR (1915–2011) ÚTI BESZÁMOLÓ-IBAN

Di Francesco, Amedeo

Università degli studi di Cassino e del Lazio Meridionale

Jelen tanulmány célja, hogy érzékeltesse, illusztrálja és értelmezze a történelmi-földrajzi, antropológiai és irodalmi megfontolásokat ebben az érdekes útikönyvben: *Between the Woods and the Water: On Foot to Constantinople from the Hook of Holland: The Middle Danube to the Iron Gates* (1986, magyarul: *Erdők s vizek közt. Esztergomtól Brassóig gyalogszerrel 1934-ben*; ford., utószó Vajda Miklós; Európa, Budapest, 2000). Szerzője Patrick Leigh Fermor (London, 1915. február 11. – Worcestershire, 2011. június 10.), egy különös brit író és utazó, aki tizennyolc évesen elhatározta, hogy gyalogosan átszeli Európát Hollandiától Konstantinápolyig. Megjegyzései és reflexiói egy egészen sajátos utazásból, egy különös turizmusból, egy más típusú Grand Tourból fakadnak egy olyan Közép-Kelet-Európán belüli - különös tekintettel Magyarországra és Erdélyre, amelyet a trianoni békeszerződéssel bekövetkezett változások tudatában nagy figyelemmel figyelt és tanulmányozott - még mindig felfedezésre és megismerésre váró egzotikus vidéknek tekintett, különösen az ott élők mindennapi életében. Patrick Leigh Fermor útját tehát a felfedezés és a tudás folyamatos kölcsönhatása jellemzi. Ebben a tanulmányban tehát - egy emberileg őszinte és kulturálisan tudós riport keretén belül - egy konkrét és valóságos odeporikus élményt kívánunk értelmezni, amely egyúttal utazás a meglátogatott helyek természetébe és egy nem is annyira virtuális könyvtár könyveibe: olyan könyvekbe, amelyeket azért használt és tanulmányozta a szerzőnk, hogy az olvasóknak jobban megmutathassa a meglátogatott régiók különböző aspektusait. Mondhatjuk, hogy az övé egy olyan utazás a populáris kultúrába és az erudita kultúrába, ez utóbbit az ókori és modern szerzőkre való érdekes utalásokon keresztül is kifejezve. Összefoglalva, ez az előadás négy téma és fogalom köré épül, amelyek a brit író Magyarországgal és Erdéllyel való találkozását jellemzik: 1. a történelmi Magyarországról alkotott elképzelés a trianoni békeszerződésben hozott döntések után; 2. a változó táj részletes leírásai, amelyeket ugyanakkor egy, Krúdy Gyula Szindbád-típusú vándorlására emlékeztető irodalmi földrajz fog össze; 3. a bejárt területek különböző etnikumainak szentelt nyelvi és történelmi megfigyelések mennyisége és minősége; 4. Leigh Fermor szövegének eredeti szerkezete és kompozíciója a nemzetközi utazási irodalomban.

„MI GONDOLATBAN UTAZUNK” – VÁROSIMAGOLÓGIA SZERB ANTAL BUDAPESTI KALAUZÁBAN**Locker Dávid**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az előadás Szerb Antal Budapesti kalauz marslakók számára című szövegét a városimanológia szempontjából vizsgálja. Szerb egykor cikksorozatként napvilágot látó írása ebből a megközelítésből azért is mutatkozik termékenynek, mert a várost nem mint kész jelentést, hanem mint megalkotásra váró, irodalmi asszociációkból, projekciókból és reminiscenciákból szerveződő kulturális konstrukciót mutatja fel. Nem a „valós” Budapesten vezeti végig tehát a turista ideálképét, a „marslakót” – aki értelemszerűen semmilyen előzetes ismerettel nem rendelkezhet a városról, s akinek így minden újdonságnak tűnik –, hanem egy olyan látványból látomássá váló mentális térben, amelyet a kulturális képzelet konvenciói, a történelem rétegei, valamint az egyéni és kollektív emlékezhelyek (lieux de mémoire) alakítanak. A „marslakó” figurája azért is jelentős, mert ő ad lehetőséget a szerzőnek a város romantizálására a novalisi értelemben: a marslakó megalkotott tabula rasa-tekintete egy olyan magatartást hív életre, amely a behatóan ismert városban képes újra felfedezni az ismeretlent, a titokzatost, a csodaszerűt. A német romantika látásmódjának (sok helyütt explicit) megidézése Szerb epikai műveiben is állandóan visszaköszön, így a Budapesti kalauz imanológiájának vizsgálata a szépprózai életmű (szintén kulturális asszociációkból szerveződő) térpoétikai megoldásaira is rá képes világítani. Az előadás emellett igyekszik elhelyezni a szöveget a korszak Budapest-irodalmában is, legfőbb előképként Krúdy Gyula epikáját jelölve meg.

AZ ANEKDOTIKUS HAGYOMÁNY ÉRTELMEZÉSÉNEK IRODALOMTÖRTÉNETI TÉTJE**Gintli Tibor**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az anekdotikus elbeszélésmód leértékelése már modernség időszakában megkezdődött. Ekkor alakult ki az az álláspont, amelynek értelmében az anekdotizmus olyan anakronisztikus jelenség, amely felett végleg eljárt az idő. Ezt a korabeli modernista irodalomkritikában kialakult vélekedést a hazai irodalomtudomány érdemi vizsgálat nélkül, nyilvánvaló tényként fogadta el. Az anekdotikus elbeszélést e megközelítés szerint szükségszerűen bornírt módon leegyszerűsített világkép, felszínes kedélyesség és sematikus alakformálás jellemzi. Sem az egykorú irodalomkritika, sem a későbbi irodalomtudomány nem mutatott hajlandóságot arra, hogy differenciáltabb nézőpontot vegyen fel. A magyar irodalomtudomány egészen a legutóbbi évekig nem látszott tudomást venni arról, hogy az anekdotizmusnak olyan változatai

is létrejöttek, amelyek korántsem tekinthetők anakronisztikus jelenségeknek. Ez az egyoldalú beállítódás vakká tette a hazai irodalomtörténészek többségét arra a tényre, hogy az anekdotikus beszéd mód új, korszerű változatai meghatározó szerepet játszottak olyan korszakos jelentőségű alkotások megszületésében, mint például az Esti Kornél vagy a Termelési regény, s hogy ez a beszéd mód napjainkban is termékenynek mutatkozik. Ha a hazai irodalomtudomány továbbra is fenntartja azt az egyneműen elutasító értékítéletét, amely mindeddig jellemezte, azzal a magyar elbeszélő hagyomány egyik termékeny alkotóelemét indokolatlanul iktatja ki a modern és a kortárs magyar irodalom történetéből.

A ZÁRT TEREK POÉTIKÁJA KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ APRÓMUNKA EGY PALOTÁÉRT CÍMŰ MŰVÉBEN

Giba Roxana

Inalco – CREE, Paris

Előadásomban azt vizsgálom, hogy Krasznahorkai László Aprómunka egy palotáért című művében miként fonódik össze a zárt terek világa a főhős képzetében kibontakozó elszigetelés fantáziájával és későbbi intézményi bezártságával. A regényben a New York Public Library, a Thomas Street 33-on álló, szinte ablaktalan AT&T épülete és a Bellevue pszichiátriai osztálya nem egymástól független helyszínek, hanem ugyanannak a zártságra épülő elvnek a különböző megjelenési formái. A főszereplő a könyvtárat eleve olyan térként képzei el, amelyet meg kellene fosztani nyilvános funkciójától, hogy a könyvek és a tudásra vonatkozó anyagok érintetlenek, és ezáltal védettek maradhassanak. Ennek építészeti megvalósulását ismeri fel a Thomas Street 33 tömbszerű épületében, „az örökké zárva tartó könyvtár” tökéletes formájaként. Azonban a bezártságra épülő működésmód éppen a novella könyvtáros főhőset ejti foglyul, aki végül a Bellevue-ben találja magát. Az előadás annak bizonyítására tesz kísérletet, hogy a tudás megőrzésének és elszigetelésének fantáziája miként válik az önbezárás, az intézményi kontroll és a pszichiátriai semlegesítés terévé. A Thomas Street 33 és a Bellevue így nem két külön motívum, hanem ugyanannak a zártságra épülő térképzetnek a két pólusa: a vágyott és a rákényszerített bezártságé.

A LÁTÁS POÉTIKÁJA ÉS A TÉR RELÁCIÓI VONNÁK DIÁNA LÁTLAK CÍMŰ KÖTETÉBEN

Garbacik-Balakowicz, Magdalena

Universität Wien

Az előadás Vonnák Diána Látlak című kötetének térpoétikai és identitáspoétikai összefüggéseire fókuszál. Kiindulópontom, hogy a kötet szövegeiben a látás és a

láthatóság motívuma nem pusztán perceptuális kategória, hanem a térbeli beágyazottság, a társadalmi pozicionáltság és a kulturális különbségek közvetítője. A „lát-lak” aktusa olyan relációs műveletként írható le, amely egyszerre konstruál szimbolikus tereket és identitásformákat. A kötet elbeszéléseiben a tér a migrációs tapasztalatokat, az ideiglenességet és a társadalmi és térbeli peremhelyzetek tapasztalatait szervezi. Ezek a téralakzatok a határság különböző formáit hozzák létre: a földrajzi, nyelvi és kulturális határok metszéspontjait. Az elemzés rámutat arra, hogy Vonnák prózája miként működtet interkulturális térképzeteket, és hogyan jeleníti meg a kulturális elkülönülő és csere dinamikáit. Az előadás mellett érvel, hogy a *Látlak* a kortárs magyar próza egyik markáns példája a térpoétikák és identitáspolitikák összefonódására: a szimbolikus térhasználat és a narratív jelformák komplex együttműködése révén a kötet új módon artikulálja az identitás, a mobilitás és a láthatóság kérdéseit a mai irodalmi diskurzusban.